

Rashydova Svitlana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: svetlana101068@gmail.com

УДК 37.013.43

АКСІОЛОГІЧНО-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

І. О. Сафонова

У статті подається теоретичне обґрунтування аксіологічно-орієнтованої моделі формування в іноземних студентів університету міжкультурної компетентності та доведена доцільність її впровадження в навчально-виховний процес.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, модель, система

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобальні соціально-економічні та духовно-культурні перетворення, що відбуваються в світі, створюють несприятливу ситуацію ціннісного хаосу і невизначеності для студентської молоді різних культур. За таких умов постає негайна потреба виховання міжкультурно-орієнтованої особистості та формування її міжкультурної компетентності на засадах аксіологічного підходу, що вимагає нового методологічного й концептуального забезпечення. Оскільки іноземні студенти університету найчастіше стикаються з проблемами подолання міжкультурних бар'єрів, причиною яких є різноспрямовані системи цінностей, то виникає необхідність формування міжкультурної компетентності саме в цієї категорії студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. В останні роки проблема формування міжкультурної компетентності набуває актуальності в науковому колі. В своїх роботах її вирішують: І. Бахов, Р. Бікітєєва, Г. Єлізарова, О. Зеліковська, М. Кіпніс, Т. Колбіна, Т. Колодько, В. Маслова, І. М'язова, В. Нароліна, Є. Пассов, І.

Переходько, І. Плужнік, С. Радул, О. Садохін, О. Селіванова, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова, О. Фролова, І. Халєєва, Чой Су Єн, Н. Янкіна. Проте методологічні засади формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів університету в аспекті аксіологічного підходу не є досить дослідженими, що зумовило актуальність моделювання цього процесу.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні аксіологічно-орієнтованої моделі формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Ми розглядаємо міжкультурну компетентність іноземного студента університету в аспекті аксіологічного підходу як інтегровану властивість особистості, що характеризується сукупністю знань про цінності своєї та інших культур, психологічних якостей та адекватних поведінкових стратегій, які визначають готовність та здатність до міжкультурної комунікації (діалогу культур) на засадах толерантності та емпатії. В одній із попередніх статей [16] ми дослідили процес формування міжкультурної компетентності іноземного студента на рівні формування асоціативного образу *цілісної картини світу* вторинної мовної особистості, але з метою більш панорамного уявлення вважаємо за доцільне осмислити його з точки зору загальної логіки та психологічних механізмів розвитку самої особистості у міжкультурному діалозі, які виведені нами з основних положень закону узвишся потреб (А. Маслоу, А. Кір'якова) [6, 10]. На цій підставі ми припускаємо, що при узвишші потреб відбувається саморозвиток міжкультурної особистості, перетворення її внутрішнього світу на основі інтеграції в нову культуру та систему її цінностей. Процес саморозвитку ми розглядаємо як діяльність «чоловекообразования» (М. Мамардашвілі), коли людина, долаючи себе сьогоднішню, сходить до себе кращої, при цьому узвишся над собою відбувається за участю інших.

Починаючи досліджувати стадії формування міжкультурної компетентності на аксіологічних засадах, перш за все нам необхідно дізнатися, як відбувається процес розпізнавання особистістю іноземного студента цінностей іншої культури та перетворення їх в міжкультурні ціннісні орієнтації. Звернемось до висловлювання Ф. Ніцше: «Спочатку людина надала цінність речам, щоб цим зберегти себе; вона дала речам сенс, людський сенс. Тому й назвала вона себе людиною, що стала оцінювати. Оцінювати – означає створювати...

Саме оцінка надає цінність і дорогоцінність всім оціненим речам. Лише через оцінку з'являється цінність: і без оцінювання був би порожній горіх буття...» [11, с. 13]. Поділяємо точку зору Ф. Ніцше і вважаємо, що оцінка передуює появі цінностей. Об'єкт, оцінений позитивно особистістю, отримує статус цінності. Оцінка, за словами В. Конєва, є проявом здатності людини розпізнавати дещо існуюче значиме / незначиме. Розпізнавання є «автохтонними смислами світу культури, вони виростають на її ґрунті і свідчать про її присутність» [7, с. 101-112]. Для нас це зауваження є суттєвим, оскільки, виступаючи оцінювачем навколишнього світу, іноземний студент спирається на усталені норми, традиції, звичаї своєї національної культури і поступово в діалозі культур формує свої критерії оцінок, які детерміновані цінностями своєї культури. Суб'єкт, який оцінює (*Я* – особистість іноземного студента), обираючи той чи інший об'єкт іншої культури для оцінювання, проходить певні сходинки розпізнавання, розсекречування цінності / нецінності. Сприйняття й оцінка чогось зовнішнього й незалежного від суб'єкта передують ціннісному осмисленню, тобто об'єкт набуває смислу лише в осягненні й оцінці його суб'єктом. Оцінка припускає ситуацію вибору та полярність рішень. Якщо немає свободи вибору – не виникає сама ціннісна ситуація. Осмислене ціннісне значення, зафіксоване у свідомості особистості іноземного студента як *цінність*, переходить у наступну стадію – ціннісного усвідомлення (рефлексію), тим самим у особистості виробляється певне ставлення до інших цінностей / нецінностей з позиції вже закріплених в її свідомості цінностей (згідно концепції В. М'ясищева). Ціннісне ставлення виникає там, де з'являється об'єкт, що заслуговує на оцінку, ціннісне осмислення та усвідомлення. Отже, відрефлексовані (усвідомлені) цінності іншої культури у свідомості особистості визначають ціннісне ставлення до інших цінностей, перетворюючись у міжкультурні ціннісні орієнтації особистості. Сказане можна резюмувати наступною наочною схемою: сприйняття об'єкта іншої культури → оцінка → вибір → осмислення (наділення смислом значення) → *цінність іншої культури* → ціннісне усвідомлення (рефлексія) → ціннісне ставлення → *міжкультурні ціннісні орієнтації*.

Ми поділяємо точку зору науковців Н. Янкіної [19, с. 177], А.Кір'якової [6], що процес орієнтації на міжкультурні цінності має бути представлений як процес сходження особистості до цінностей рідної культури, цінностей країни досліджуваної мови, цінностей діалогу культур, і розглядаємо міжкультурну орієнтацію як певний

аксіологічний фундамент, необхідний для подальшого розвитку міжкультурно-орієнтованої особистості.

Наступною стадією формування міжкультурної компетентності іноземного студента має бути стадія *міжкультурного ціннісного самовизначення*. Теоретичним підґрунтям для висунення саме цієї стадії є висновки досліджень Н. Янкіної [19, с. 181], М. Гінзбург [5], В. Сафіна [15]. Важливою для нас є думка А. Петровського [12, с. 36], який розуміє самовизначення особистості в групі як осмислення особистістю свободи діяти відповідно з цінностями групи й у відносній незалежності від впливу групового тиску, оскільки ми розглядаємо формування міжкультурної компетентності як процес, що відбувається в міжкультурній комунікації в сферах «Я – Я», «Я – Інший» («Я – Ти»), «Я – Світ» (В. Сафін). Тобто ці «інші» стають не лише посередниками в оволодінні людиною соціокультурним світом, а й самі розкривають перед нею свій внутрішній світ. Ми розуміємо міжкультурне ціннісне самовизначення як механізм знаходження особистістю себе в діалозі культур і набуття нею внутрішньої свободи. Для успішного самовизначення особистості іноземного студента необхідне переконання в цінності нової культури. При цьому слід звернути увагу студентів на те, що поряд з оволодінням ними культурою нового для них етносу є вкрай необхідним збереження власної культурної ідентичності. Тобто інтеграція в культуру як одна із основних форм аккультурації має стати єдиним способом освоєння чужої культури [14, с. 114]. Поділяємо точку зору В. Сафіна, С. Попової, що при самовизначенні важлива не лише констатація сутності «Я», але й організація діяльності для перевірки та підтвердження свого Я, реалізація своїх сутнісних сил [15, с. 10; 13]. Тобто накопичений міжкультурний ціннісний потенціал у вигляді набутих цінностей та ціннісних орієнтацій потребує свого «виходу» й розточіння. Реалізація свого «Я» (самореалізація) відбувається також через пізнання Іншого і за його співучастю у міжкультурному діалозі. Слід уточнити, що близькі за значенням поняття «самореалізація» й «самоактуалізація» не є синонімами. Самореалізація пов'язана із особистісним розвитком та трансляцією особистістю свого внутрішнього змісту іншим людям і культурі. Самоактуалізація – із розкриттям вродженого потенціалу людських якостей і характеристик, які мають перейти із потенційної форми в актуальну, тобто актуалізуватися [9, с. 15]. Процеси самоактуалізації й самореалізації не можуть здійснитися без самодетермінації – здатності особистості вільно «обирати себе». Але при цьому, як вірно зауважує І. Бех, важливою стратегією педагога має

стати блокування Его-детермінації особистості й активізації Я-Ти-детермінації у виховному процесі [2]. Ми повинні залишити право за особистістю іноземних студентів бути власниками свого духовного життя, але, оскільки «сама по собі свобода без самореалізації та саморозвитку не є фактором становлення людини як особистості» [8, с. 25], то виникає необхідність забезпечити вільне сходження іноземних студентів до цінностей і смислів високого порядку відповідно до закону узвишся потреб – по мірі насичення потреб нижчого рівня у свідомості людини висуваються на передній план потреби вищих рівнів [6].

Отже, набуття особистістю міжкультурних компетентностей супроводжується її саморозвитком у діалозі культур. В рамках нашого дослідження діалог культур виступає як: 1) процес, у якому формується, відшліфовується міжкультурна компетентність як властивість особистості; 2) міжкультурний ціннісний простір, де відбувається розвиток самої особистості за співучастю інших; 3) кінцевий результат – готовність особистості до міжкультурної ефективної взаємодії. Тому і останньою стадією процесу формування міжкультурно-орієнтованої особистості нами визначено діалог культур. Сказане ми відобразили в наочній схемі.

Таким чином, міжкультурно-орієнтована (компетентна) особистість – це людина, яка вільно орієнтується в світі міжкультурних цінностей, здатна до саморозвитку (самовизначення, самодетермінації власної поведінки, самоактуалізації внутрішніх можливостей та повної самореалізації в діалозі культур).

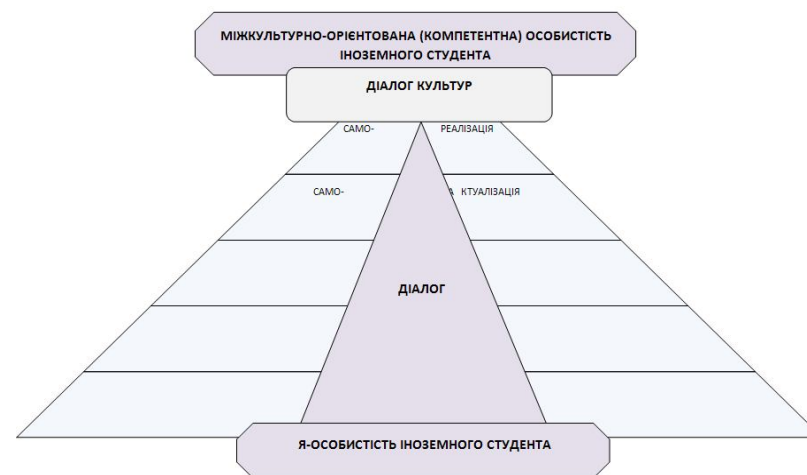

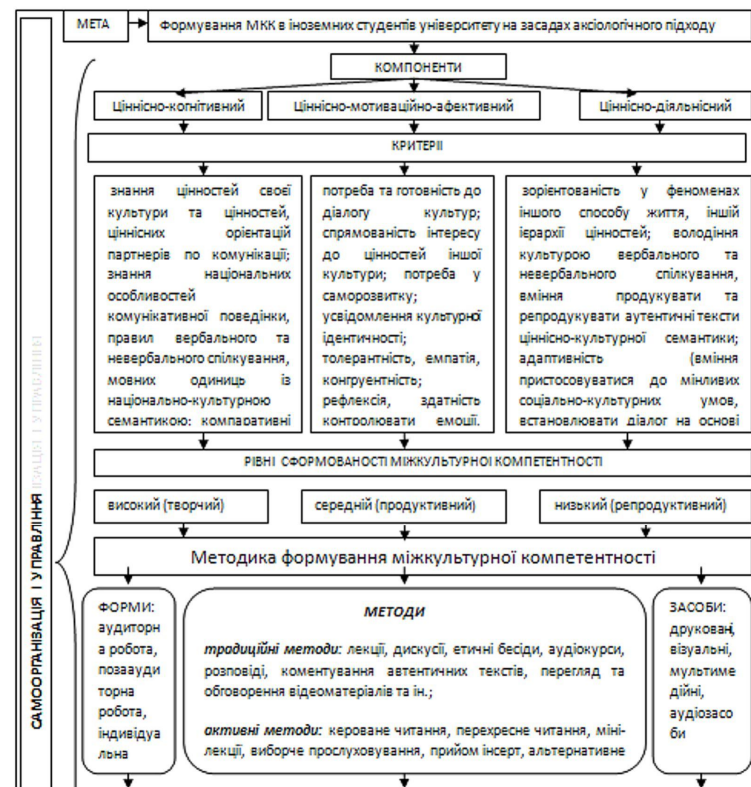
Рис. 1 Стадії формування міжкультурно-орієнтованої особистості іноземного студента

Визначені нами психолого-педагогічні умови (аксіологізація освітнього процесу, врахування особливостей вторинної мовної особистості іноземного студента, розвиток позитивної мотивації іноземних студентів до міжкультурної взаємодії, рефлексія ставлення до представників інших культур, сприятливий психологічний клімат у групах із змішаним національним складом) [16]; означені психологічні механізми; релевантна методика формування міжкультурної компетентності – форми; традиційні методи: лекції, дискусії, етичні бесіди, аудіокурси, розповіді, коментування автентичних текстів, перегляд та обговорення відеоматеріалів та ін.; активні методи: кероване читання, перехресне читання, міні-лекції, виборче прослуховування, прийом інсерт, альтернативне порівняння, інтерв'ювання, мозковий штурм (мозкова атака), синектика, рольові ігри, функціональні ігри на дошці, метод «Портфель студента» і викладача, міжкультурний тренінг, а також різноманітні засоби навчання дозволяють нам вибудувати аксіологічно-орієнтовану модель формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів університету. Ця модель являє собою педагогічну систему, сутність якої, як взагалі і всіх систем, полягає в цілісності та єдності структурованих компонентів, що взаємодіють між собою, де «енергія зв'язку між елементами перевищує енергію зв'язків з елементами інших систем» [4, с. 936].

Нашу увагу привернула думка В. Андреєва, який розглядає педагогічну систему з позиції «відкритості», співтворчості і орієнтації на саморозвиток в аспекті педагогічної синергетики [1, с. 10-15]. І. Предборська переконливо доводить, що «синергетика, по-перше, пропонує модель саморозвитку людини в світі, який швидко змінюється і саморозвивається; по-друге, виходить на найважливішу світоглядну проблему – пошук людиною свого місця в ньому» [17, с. 23]. Саме синергетика дозволяє нам розглядати іноземного студента як суб'єкта самовизначеної дії, здатного вільно обирати свій шлях життя і перебудовувати себе у напрямку гармонізації стосунків у відкритій системі «Людина – Всесвіт». Тому важливим завданням для нас було вибудувати таку архітектоніку педагогічної системи, за якої іноземні студенти, набуваючи властивостей міжкультурно-орієнтованої особистості, через цілі, зміст, форми і методи активізували й інтенсифікували процес «самості» – саморозвитку (самовизначення, самодетермінації, самоактуалізації та творчої самореалізації). Теоретичну модель формування в іноземних студентів університету міжкультурної компетентності на засадах аксіологічного підходу ми можемо представити як відкриту, нелінійну аксіологічно-орієнтовану систему. Систему можна вважати відкритою, оскільки визначені нами умови, методики є адекватними для обміну цінностями, смислами, почуттями, енергією та інформацією з навколишнім середовищем. Система має властивості нелінійності, оскільки «світ не просто непізнаваний – він радикально непізнаваний» (Р. Барнетт) – і тому зміст освіти може докорінно змінюватися із досягненням нової інформації. Швидкоплинний потік інформації здатен вивести систему зі стану стійкої рівноваги. Як відомо, процеси організації і дезорганізації, творення і руйнування зумовлюють глобальну рівновагу в світі. Для гармонійного розвитку необхідні деяка частка хаосу, спонтанності і частка зовнішнього управління, які повинні бути збалансовані одне з одним. Існує два способи збереження цілісності будь-якої системи – це самоорганізація і управління, метою яких є зростання порядку в системі внаслідок протидії процесам деструкції [3, с. 273]. Представлена нами система є такою, що здатна до самоорганізації й управління, оскільки такі її «компоненти», як педагоги і студенти є живими істотами. Для оптимальної самоорганізації системи потрібні певні управлінські зусилля. Синергетично управляти педагогічними процесами, як стверджує Л. Шипіліна, – це «управляти, не керуючи, але створюючи умови» [18, с.

47]. Визначені нами умови є релевантними синергетичному управлінню.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аксіологічно-орієнтована модель формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів університету являє собою відкриту систему, що здатна до самоорганізації й управління. Ми вважаємо, що представлена нами аксіологічно-орієнтована модель адекватна запитам часу, – і тому має забезпечити ефективність процесу формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів на засадах аксіологічного підходу в навчально-виховному процесі університету.

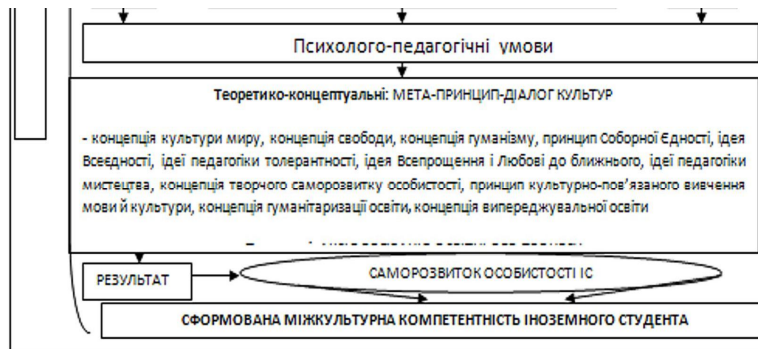

Рис. 2 Аксиологічно-орієнтована модель формування міжкультурної компетентності в іноземних студентів університету

Література

1. Андреев В. И. Ориентация образования на саморазвитие личности / В. И. Андреев // Образование и саморазвитие. – 2012. – №5 (33). – С. 10 – 15.
2. Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей / Д. Бех // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали наук.-практ. конференції (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році) / [за ред. І. Д. Беґа, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ: Вид-во – Тіповіт, 2011. – Вип. 1. – 236 с.
3. Богданова Э. Н. Самоорганизация и управление в сложных эволюционирующих системах: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филос. наук: 09.00.01 „Философия – Метафизика. Онтология – Бытие. Материя. Дух – Философское учение о духе, сознании и мышлении – Сознание в свете кибернетики” / Э. Н. Богданова. — Пятигорск, 2009. – 38 с.
4. Всемирная энциклопедия: Философия / [под ред. А. А. Грицанова]. – М.: АСТ, Мн.: Харвест. – Современный литератор, 2001. – 1312 с.
5. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1988. – № 2. – С. 19 – 26.
6. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей: [монография] / А. В. Кирьякова. – Оренбург: Южный Урал, 1996. – 188 с.
7. Конев В. А. Априорность и автохтонные идеи культуры / В. А. Конев // Кантовский сборник. – 2009. – № (30) – С. 101 – 112.

8. Кулюткин Ю. Н., Бездухов В. П. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин, В. П. Бездухов. – Самара: СамГПУ, 2002. – 400 с.
9. Леонтьев Д. А. Современная психология мотивации / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2002. – 343 с.
10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу; [пер. с англ. К. С. Бельской]. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
11. Ницше Ф. Так говорил Заратустра: соч. в 2 т. / Ф. Ницше / [перевод В. В. Рынкевича под редакцией И. В. Розовой]. – М.: „Интербук”, 1990. – Т. 2. – 255 с.
12. Петровский А. В. Формирование стратометрической концепции психологии коллектива / А. В. Петровский // Психологическая теория коллектива. – М.: Педагогика, 1979. – С. 8 – 42.
13. Попова С. В. Философско-культурологические аспекты анализа этнической идентичности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филос. наук: спец. 09.00.13 „Религиоведение, философская антропология, философия культуры” / С. В. Попова. – Ставрополь, 2005. – 24 с.
14. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: сущность и механизмы формирования: дис. ... доктора культурол. наук: 24.00.01 / Садохин Александр Петрович. – М., 2009. – 342 с.
15. Сафин В. Ф. Психология самоопределения личности: [учеб. пособ.] / В. Ф. Сафин. – Свердловск: Изд-во СПИ, 1986. – 142с.
16. Сафонова І.О. Психолого-педагогічні умови формування в іноземних студентів університету міжкультурної компетентності на аксиологічних засадах / І.О.Сафонова // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 36, Том VI (66): Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – С. 430 – 443.
17. Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / [авт. кол. І. Предборська, Г. Вишенська, В. Гайденко, Г. Гамрецька та ін.]; за ред. І. Предборської. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. – 226 с.
18. Шипилина Л. А. Методология и методы психолого-педагогических исследований: [электронный ресурс] учеб. пособие для аспирантов и магистрантов по направлению „Педагогика” / Л. А. Шипилина. – [3-е изд., стереотип.]. – М.: ФЛИНТА, 2011. – 204 с.
19. Янкина Н. В. Формирование межкультурной компетентности студента университета: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Янкина Наталья Владиславовна. – Оренбург, 2006. – 360 с.

АКСИОЛОГИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ В ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

И.А. Сафонова

В статье дается теоретическое обоснование аксиологически ориентированной модели формирования у иностранных студентов университета межкультурной компетентности и доказана целесообразность ее внедрения в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, модель, система

AXIOLOGICALLY-ORIENTED MODEL OF INTERCULTURAL COMPETENCE FORMATION OF FOREIGN UNIVERSITY STUDENTS

I.O. Safonova

Theoretical substantiation of axiologically-oriented model of intercultural competence formation of foreign university students is given in the article. Feasibility of its implementation in the educational process is proved.

Keywords: intercultural competence, model, system.

Сафонова Ирина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк, Україна). E-mail: lolenufenok@mail.ru

Safonova Iryna Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer in Pedagogy of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Sievierodonetsk, Ukraine). E-mail: lolenufenok@mail.ru

УДК 37.018.1:316.356.2

СІМЕЙНІ ТРАДИЦІЇ З ПОГЛЯДУ НА СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМОГИ

Л. А. Северинчук

У статті розглядається вплив сімейних традицій на розвиток особистості та зміцнення соціального інституту сім'ї, розкриваються морально-духовні засади формування

сімейних традицій, обґрунтовується необхідність відповідності їх нормам культури.

Ключові слова: сімейні традиції, родинні взаємини, культура, «норма» культурного фону.

Постановка проблеми. Першочерговим осередком формування особистості є сім'я. Діти успадковують від своїх батьків погляди, смаки, спосіб поведінки в тих чи інших життєвих ситуаціях. З покоління в покоління передаються певні правила та норми міжособистісної взаємодії. Традиції поряд з іншими факторами визначають статус родини в суспільстві, допомагають реалізації господарсько-побутової, репродуктивної, виховної, соціалізуючої, відновної, комунікативної функцій сім'ї [6, с. 64].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Про необхідність звернення до сімейних традицій українського народу як звичаїв, що склалися історично, піднесення у суспільстві культури сім'ї з метою підвищення ефективності родинного виховання зазначали в своїх наукових працях І. Огієнко, М. Стельмахович. Важливість підвищення психолого-педагогічної культури батьків на засадах народної педагогіки і сучасних досягнень наукової педагогіки для вирішення низки проблем у царині сімейного виховання підкреслювали В. Омеляненко, А. Кузьмінський. Питання підготовки молоді до створення сім'ї, зокрема вивчення сімейних традицій досліджували науковці: О. Докукіна, Л. Канишевська, В. Кириченко, Г. Ковганіч, Т. Кравченко, І. Мачуська, В. Постовий та інші вчені.

Зважаючи на те, що сім'я у сучасному суспільстві перебуває у кризовому стані, необхідно проаналізувати наявні сімейні традиції, виявити ті з них, які є застарілими чи навіть шкідливими для розвитку підростаючого покоління, і головне, визначити, які сімейні традиції сприятимуть формуванню гармонійної особистості та зміцненню сім'ї як соціального інституту.

Метою статті є аналіз сучасних сімейних традицій в контексті їх відповідності новим соціокультурним вимогам.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. За визначенням Словника української мови, традиція – це звичайна, прийнята норма, манера поведінки, усталені погляди, переконання когось [7, с. 225].

В контексті досліджуваної проблеми під сімейними традиціями розуміємо прийняті у сім'ї правила, норми міжособистісної взаємодії,